

AMBROSIUS'UN MEKTUPLARINDA AUCTORITAS VE POTESTAS

Lütfü Taylan ŞALAP¹

Öz

Orta Çağ'a dair iktidar çatışmasını ruhani – dünyevi boyutu, siyasal düşünce literatürünün yoğunlukla ele aldığı bir konu olarak belirlemektedir. Bu doğrultuda yapılan çalışmalarda iktidar kavramı, yoğun kavram setleri eşliğinde ve geniş boyutlarıyla sunulur. İktidarı anlamlandırma çabasının kullanışlı kavram ikiliklerinden biri de *auctoritas – potestas*'dır. Bu iki kavram Türkçe akademik literatüründe özellikle siyasal iktidarın nasıllığını ve egemenlik kuramlarını açıklamada sıklıkla başvurulan çözüm önerileri sunar. Bu çalışma da bu kavramları Orta Çağ kesintisinin sınırındaki bir düşünür olan Ambrosius'un izinde arayacaktır. Milano Piskoposu, kurguladığı ve uyguladığı teolojik düşüncenin zamansız ve mekânsız olması bakımından erken dönem Hıristiyanlıkta Augustinus, Gregory ve Jerome ile birlikte kilisenin dört doktorundan biri kabul edilir. Ne var ki, Ambrosius'a bu ünvanı getiren teolojik düşüncesini, onu kuşatan dünyevi alanla birlikte okumak gerekir ve bu alan da bizatihi siyasidir. Ambrosius düşüncesinde ruhani ve dünyevi iktidar olguları hiyerarşik bir kurgu ile anlamlandırılır. *Potestas*'ın Hıristiyan tanrısal buyruğuyla ve dolayısıyla onun temsilcisi Kilise'yle olan gerilimi, siyasal iktidarın Hıristiyanlığı ilk elde siyasal ve sosyal bir rakip olarak görmesine, ardından da ona boyun eğmesinde somutlaşır. Meşruiyet bağlamında dünyevi iktidarın kaynağının Tanrı'dan geldiği fikrine dayanan bu düşünce ilk kez Ambrosius'ta belirmez fakat kendisinden sonraki dönemi etkilemesi açısından eşsiz bir nitelik taşır. Augustinus'un fikirleri, Papa Gelasius'a atfedilen iki kılıç kuramı veya Orta Çağ iktidar mücadeleleri ve daha birçok ilke – uygulama ilişkisi, Ambrosius'un bina ettiği temelin üzerinde yükselir. Bu çalışma, bu kavramları ve olguları tarihsel bir argüman eşliğinde Ambrosius'un mektuplarında arayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ambrosius, İktidar, Auctoritas, Potestas.

AUCTORITAS AND POTESTAS IN THE LETTERS OF AMBROSIUS

Abstract

The divine - secular dimension of the conflict of power in the Middle Ages is a topic that has been intensively addressed in the literature of political thought. In studies conducted in this direction, the concept of power is presented with intensive sets of concepts and with its wide dimensions. One of the useful concepts in the effort to make sense of power is the duality of *auctoritas - potestas*. In the Turkish academic literature, this concept offers solutions that are frequently used to explain how political power is exercised and theories of sovereignty. This study will explore these concepts in the footsteps of Ambrosius, a thinker on the edge of the medieval interruption. The Bishop of Milan is considered one of the four doctors of the church in early Christianity, along with Augustine, Gregory and Jerome, for the timelessness and spacelessness of the theological thought he developed and practiced. However, the theological thought that brought Ambrosius this title must be read in conjunction with the secular sphere that surrounds him, and this sphere is itself political. In Ambrosius' thought, the phenomena of divine and secular power are made sense of in a hierarchical construction. *Potestas*' tension with the Christian divine command, and thus with its representative, the Church, is embodied in the political power's first perception of Christianity as a political and social rival, and then its submission to it. The notion of legitimacy, based on the idea that the source of worldly power comes from God, does not appear for the first time in Ambrosius, but it is unique in its influence on the following period. The ideas of Augustine, the two swords theory attributed to Pope Gelasius, or the power struggles of the Middle Ages, and many other power relationships are built on the foundation laid by Ambrosius. This study will search for these concepts and phenomena in Ambrosius' letters, accompanied by a historical argument.

Key Words: Ambrosius, Power, Auctoritas, Potestas.

¹ Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, lutfutaylans@gmail.com, ORCID: 0009-0003-7876-2443

Bu Yavına Atıfta Bulunmak İçin: Şalap, L.T. (2024), Ambrosius'un mektuplarında Auctoritas ve Potestas, *Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 38-48.

GİRİŞ

Avrupa'nın feodal ilişkilerle bezeli Orta Çağ siyasal örgütlenmesi, esasen iktidarın nerede konumlandırıldığıнын bir tarihidir. Çoklu feodal iktidar odakları (Bloch, 2021: 641-642) ile kral / imparator arasında devam eden sürekli çatışmanın üçüncü bir iktidar odağı da Kilise'dir. Kilise, kendisini ilk elde ruhani iktidarın ilkelerinin uygulayıcısı olarak öne sürüp, zaman içinde dünyevi iktidarın da ona tabi olmasını bekleyecek konuma gelir. Mevcut dünyevi yönetimin nasıllığına Hıristiyanlığın yükselişiyle birlikte ruhani iktidarın eklenmesi, çözümü yüzyıllar alacak olan sorunu doğurmaktadır: Dünyevi ve ruhani iktidarların kaynağı nedir ve (bu sorunun devamı olarak) bu iki iktidar arasında nasıl bir ilişki anlamlandırılmalıdır? Bu sorun, bugün siyasal düşünce tarihi literatürünün sıklıkla başvurduğu klasik metinler üzerinden, yani toplum sözleşmecileri veya daha tarihi bir bağlamdan, Niccolo Machiavelli, Jean Bodin, Thomas Hobbes gibi düşünürler üzerinden yanıtlanmaya çalışılan zengin bir egemenlik kuramı anlatısı sunar. Toplum sözleşmecilerinin karşısında yer alan siyasal antropoloji literatürü de bir anlamda, kurgusallığa tepkisel biçimiyle bu gerilime antropolojik yöntemle yaklaşır ve bölünmemiş toplumlardaki siyasal iktidar izdüşümlerine kadar yol kat eder. Bu bağlamda, benzer bir sorunun peşine düşen bu çalışma da Orta Çağ'ın sıfır noktasında, Ambrosius'un imparatorları ile kurduğu gerilimli ilişkilerdeki iktidar olgusunu anlamaya çalışmaktadır. Onun kavramsallaştırmasıyla, imparatorun bizatihi Tanrı'nın temsilcisi olan Papa'ya ve havarilerin ardılı olan piskoposlara olan bağlılığı, siyasi iktidarın dünyevi alanın idaresinden de önce gelen birincil sorumluluğudur. Ne var ki, Ambrosius hem zamansal hem de düşünsel bakımdan Orta Çağ sınırlarına sokulan bir düşünür değildir. Bunun yanında düşünsel anlamda patristik felsefenin ötesinde bir kavrayışa sahiptir. Bu bağlamda, Ambrosius kesintilerin sınırında gezen bir Hıristiyan ideoloğu olarak ele alınmalıdır. Fakat iktidarın ilkesinin ve uygulanmasının konumlandırıldığı yer bakımından, dünyevi iktidar aleyhine çağının çok ötesinde bir tutum izler. Günümüze kalan mektuplarında² imparatorları Kilise'nin üstünde değil ama içinde konumlandığı varsayılmaktadır. Fakat diğer yandan hem dünyevi siyasaları etkilemesi hem de bunu Hıristiyan *auctoritas*'ının Roma *potestas*'ına üstünlüğü üzerinden kurması, Kilise'nin İmparator'dan üstün olup olmadığına dair soruyu beraberinde getirir. Bu bağlamda, çalışma, bu diyaloglarda *auctoritas*'ın ve *potestas*'ın izlerini sürmektedir. Literatürde bu kavramlara dair *auctoritas*'ı otorite ile, *potestas*'ı ise güç kavramları ile karşılayan ama bunlarla da sınırlı olmayan çok farklı çeviri denemeleri vardır³. Bu makale, kavramların kullanımında Cemal Bali Akal'ı takip ederek iktidarın ilkesi ve uygulanması/kullanılması anlamlarına başvuracaktır (Akal, 2012). Nihayetinde bu çalışma, Ambrosius'u tutarlı bir dünyevi siyasallık içerisinde anlama çabası yerine, onun iktidar kavramsallaştırmasını tarihsel anlatılar ve mektuplarındaki kendi ifadeleri eşliğinde çözümleme çabasının ürünüdür. Bu makalenin evreni, yer ve zaman kısıtları nedeniyle Ambrosius'un mektuplarıyla sınırlandırılmıştır. Diğer eserleri temel bir soruna yönelen teolojik eserler olmakla birlikte, konumuza sağlayacağı faydaların da çok sınırlı olacağı varsayıldığından bu yöntem tercih edilmiştir. Bu doğrultuda literatürde bugüne kaldığı aktarılan tüm mektuplar inceleme altına alınmış ve aralarından siyasal iktidarı konumlandırma çabamıza en uygun olanları örneklem içine sokulmuştur.

² Bu bağlamda, kavramsallaştırma meselesinde yapılacak hataların hepsi, okumakta olduğunuz makale yazarının Latince kusurundan kaynaklandığını belirtmemiz gerekir. Mektuplar için kaynak gösteriminde orijinal dilin "ep" kısaltmasına başvurulmuştur ve ayrıca kaynak gösterilmeyecektir.

³ *Auctoritas* ve *potestas* kavramlarının içerdiği çağrışımların uluslararası literatürdeki yansımalarına ve tarih içindeki evrimine dair farklı analizler için bkz. (Akal, 2012; Cottrell, 1993; Rowe, 2013).

LİTERATÜR

Roma İmparatorluğu siyasi tarihi için Charles Freeman, Edward Gibbon gibi uluslararası eserlere ve Mehmet Ali Ağaoğulları ve Mete Tunçay gibi temel metinlere başvurulurken, teorik çerçeveyi oluşturan iktidar mefhumu için Cemal Bali Akal'ın eseri temel alınmıştır. Bunun yanında kavramların uluslararası literatürdeki izdüşümleri de Rowe ve Cotrell üzerinden temin edilmiştir. Ambrosius'un Latince mektuplarından İngilizce dolayısıyla faydalanmak için karşılaştırmalı üç farklı kaynak kullanılmıştır. Bu üç kaynağın çevirilerinde yer yer birbirinden farklılık arz eden noktalar saptanmıştır. Bu kaynaklar Liebeschuetz ve Schaff temelli olarak, üçüncü bir kaynak olarak da Latince karşılaştırmalı bir şekilde temin edilebildiği için *Catholic Library Project* kullanılmıştır. Diğer yandan kimi kavramsallaştırmaların doğru aktarıldığından emin olmak için Latince etimolojileri kontrol edilmiştir. Son olarak Ambrosius üzerine Türkçe literatürdeki nadir çalışmalardan olan Öz Nalezen'in çalışmasından da faydalanılmıştır.

Dördüncü Yüzyıl İtibariyle Hıristiyanlık ve Roma İmparatorluğu Siyasal Gerilimlerine Genel Bir Bakış

Erken dönem Hıristiyanlık, pagan Roma'da ağır bir düşmanlığa maruz kalarak hayatta kalmayı başarmış bir dindir. Azınlıktaki Hıristiyan toplum, bir yandan yeni dini sürdürme mücadelesi verirken, diğer yandan dinin toplumsal ilişkiler ağına müdahil olan farklı odaklarla mücadele etmek durumundadır. Sözelimi, halihazırda Yahudilerin muaf tutulduğu imparatora tapınma gibi pagan kültürlere ve buna dair ritüellere direnirken, diğer yandan Yahudilik ile salt teolojik olmayan, sosyal ve siyasi içerimleri de barındıran bir çekişme içinde bulunur. Hıristiyanlığın daha ilk yıllarında İsa'nın çarmıha gerilişiyle sonuçlanan yargılamada, dünyevi iktidarın Yahudilerden gördüğü baskı sonucunda gerçekleşmiş olması bugün de süren yaygın bir inanıştır⁴. Ne var ki, takip eden süreçte, rakip dinlerin ve siyasi iktidarın *potestas*'ına karşı, Hıristiyan mizacında ortaya çıkan *red geleneği*, yerel yöneticilerin pazarlıklarıyla ya da şiddetleriyle aşılamayacak kadar sert bir inattan beslenir (Freeman, 2010: 569). Buna ek olarak yeni dinin ritüellerinin ulaşılabilirliği açısından daha halkçı olarak görülmesinin de etkisiyle, Hıristiyan topluluklar kısa süre içinde sosyal bağlamda dünyevi iktidar tarafından bir tehdit olarak işaretlenir. Sözelimi henüz birinci yüzyılda bir ruhani simge olarak İsa'nın krallığından bahseden Hıristiyanlar, Sezar'ın krallığına zeval getirdikleri düşüncesiyle Selanikli kalabalıkların hışmına uğrarlar (a.g.e.). Benzer şekilde M.S. 64 yılındaki ünlü Roma yangınında İmparator Nero, kendisine yöneltilen tepkileri engellemek için toplumun en sevilmeyen kesimi olan Hıristiyanları günah keçisi olarak seçer ve bunun sonucunda birçok Hıristiyan çok büyük işkencelerle idam edilir (Gibbon, 2019: 670-671). Benzer kısımlar dördüncü yüzyılın başlarına kadar artarak devam etse de⁵ Hıristiyanlığın yayılmasının önüne geçilemez ve üçüncü yüzyılın sonlarında artık toplumdaki yaygınlıktan farklı olarak, birçok kamu görevinde Hıristiyanlara rastlanır⁶. İlk Hıristiyan imparator olan Constantinus'un (ö. 337) verdiği destekle birlikte artık

⁴ İncil'de Romalı komutan Pilatus'un İsa'yı suçsuz bulmasına rağmen Yahudilerin yoğun baskısı sonucu, günahının onların boynuna olması şartıyla edimi gerçekleştirdiğini anlatılır (Yuhanna, 19).

⁵ İlk dönem Hıristiyanların karşılaştığı dünyevi şiddete dair bkz. (Freeman, 2010: 575-577).

⁶ Hıristiyanlığın başarısına dair Roma tarihçisi Edward Gibbon beş neden sıralar: "(...) I. Yahudi dininden alınmış fakat bu dinin, Musa yasasını benimsemeye soyluları çağırarak şöyle dursun, onları geri çevirmiş olan dar düşünceli biçimiyle aktarılan ve söylememize izin verilirse, Hıristiyanların hoşgörüsüz ve bükülmez büyük çabaları. II. Bu önemli gerçeğe ağırlık ve güç verebilen her şeyin yetkinleştirdiği ve eşlik ettiği bir gelecek yaşam doktrini. III. İlkel kiliseye tanınan (atfedilen) mucize yeteneği. IV. İnananların temiz ve sıkı ahlakı, V. Hıristiyan cumhuriyetinin birliği ve disiplini, ki zamanla, Roma İmparatorluğu içerisinde gücü günden güne artarak çok büyük boyutlara ulaşan bağımsız bir devlet biçimini almıştır" (Gibbon, 2019: 574). Ayhan Yalçınkaya ise Hıristiyanlığın gelişmesinde Roma İmparatorluğu'nun siyasi rolüne vurguda bulunur. Bunun ilk nedeni, imparatorluğun Yahudi bölgelerine yaptığı müdahalelerle yeni dine dolaylı bir nefes alanı açmasıdır. Bunun

serbestçe kendi dinlerini savunabilir hale gelirler. İmparatorun verdiği maddi destekler, özellikle kilise inşaatlarına sağlanan destek ve Hıristiyan ruhbanların vasiyet kabul etmelerine izin verilmesi, zamanla Hıristiyan cemiyetlerinde zenginleşmeye yol açar (Freeman, 2010: 580). Ancak bu destek karşılıksız değildir ve imparator Hıristiyanlığın içsel öğreti tartışmalarına dahi müdahil olmaktan çekinmez. Arius tartışması bu bağlamda önemli bir dönüm noktasını işaret eder.

Sözü geçen tartışma kısaca, İsa'nın Tanrı ile aynı tözden olup olmadığına dair bir sava dayanır. Bir taraf İsa'nın insandan daha üstün, mucize yaratmaya uygun fakat en nihayetinde Tanrı tarafından yaratılmış bir varlık olduğunu, diğer taraf ise İsa'nın Tanrı ile aynı tözden geldiğini ve yaratılmış olmadığını, dolayısıyla Tanrı gibi sonsuz töz olduğunu savunur. Oldukça karmaşık olan bu tartışmanın ilk savı Arius ismindeki İskenderiyeli bir papaz ve takipçileri tarafından hararetle savunulurken, yaygın görüş ikinci savı desteklemeye meyillidir. Açıkça Hıristiyanlığın içindeki salt teolojik olan bu tartışmaya 325 yılında İmparator Constantinus müdahil olur ve İznik'te 220 ruhbanın katıldığı bir konsey toplanır. Konseyde yaşanan tartışmalara dair yeterli bilgimiz olmasa da tartışmanın bizzat Constantinus tarafından Ariusçuluğu mahkûm eden bir şekilde nihayete erdiğini ve bunun yanında Arius'un fikirlerini savunan iki piskoposun sürgün edildiğini bilmekteyiz. Tartışma Hıristiyanlığın içindeki salt teolojik bir tartışma gibi görünse de Constantinus'un dünyevi iktidar kaygılarından dolayı tartışmaya müdahale ihtiyacı duyduğu açıktır. Her şeyden önce Constantinus, uzun süredir pagan gelenekleri ve ritüelleriyle yaşayan topluma gelen Hıristiyan bir imparatorudur ve kader birliği yaptığı Hıristiyanlar arasında ortaya çıkan olası bir bölünmenin, imparatorun kendi dünyevi iktidarına da sorun teşkil edeceği varsayılabilir (Russell: 52-58)⁷. Esasen doktrin tartışmasına yönelik bu müdahale Hıristiyanlar tarafından sert bir tepkiyle karşılaşmaz, zira Arius tartışması çok uzun yılların ürünü olan bir tartışmasıdır. Bu süreçte ortaya çıkan farklılıklar, sayısız uygulama güçlükleri ve hoşgörü eşiğini aşan anlaşmazlıklar nedeniyle orta yolun bulunmasının imkânı kalmamıştır (von Campenhausen, 1964: 87). Birinci İznik (Nicaea) Konseyi'nin bu kararı, dünyevi otoritenin kendisini, Hıristiyanlığın içindeki salt teolojik bir tartışmada son sözü söyleyecek otorite olarak görmesinin ilk örneğidir.

Bu dönemde Hıristiyanlığın yerleşmiş hiyerarşik yapıları (Mesih, Havariler ve havarilerin ardılları olan piskoposlar) henüz Orta Çağ ve sonrası gibi katı temellere oturmuş halde değildir. Roma'nın eyaletlerine yayılmış takipçilerin disiplini ve örgütlenişi her yıl iki kere toplanan *sinod*'lar aracılığıyla düzenlenir (Gibbon, 1987: 159). Bölge piskoposları halk tarafından geçilir ve Roma Kilisesi'nin piskoposu her ne kadar diğerlerinden daha önemli bir konumda olsa da Orta Çağ'ın Papa'sının ulaşacağı iktidara sahip olmaktan uzaktır. Dinin dünyevi alandaki gelişimine dair önemli bir diğer yanı ise, Kiliselerin gelirlerinin Hıristiyanların bağışları ile sağlanıyor olmasına rağmen, piskoposların biriken geliri (öne sürülen amaç yoksullara yardım olsa da) diledikleri gibi harcamada özgür oluşudur. Russell bu durumun piskoposların arkasında onların sözüne bakan bir guruhun oluşmasına yol açtığını ileri sürer (Russell, 2017: 53).

Milano Fermanı ve Constantinus'un dinin dünyeviliğinin sorumluluğunu almasının ardından, dinin merkezileşmesi ve dünyevi iktidar ile kurduğu ilişki, oluşan yeni dinamiklerle birlikte önceki yüzyıllardan oldukça farklı bir hale bürünür. Bu süreç aynı zamanda

yanında Hıristiyanlığın evrensellik iddiası ve iktidarın ilkesini Tanrı'da konumlandırması da Roma açısından sorun teşkil etmekteydi. Fakat iki tarafın da yeni dine sert saldırılarda bulunması 303 yılındaki Büyük Kovuşturma ile zirveye ulaşacak ve kısa süre sonra ironik olarak ilk Hıristiyan imparator ile dinin ve kilisenin (özellikle Roma Kilisesi'nin) yükselmesine yol açacaktı (2011: 200-201).

⁷ Toplumda henüz hala bir azınlık halinde bulunan cemaatin niceliksel artışı ve hatta dördüncü yüzyıla gelindiğinde üst düzey bürokraside ve toplumun zengin kesiminde taraftar bulması, Constantinus'u bu yeni dinin taraftarlarının da desteğini almaya itmiş gibi görünüyor. (Russell, 2017: 52, 53)

Hıristiyanlığın da dünyevileşme sürecidir. Heretikliğin dünyevi olanı karşısına alan bir olgu haline gelmesiyle birlikte⁸ bir Hıristiyan'ın imparatorluğun Batı kısmında sosyal anlamda hayatta kalabilmesi Katolik olmasına bağlı hale gelir. Bu durum ilk yıllarında Katolikliğin hayatta kalmasına yardımcı olsa da sonraki yıllarda Katolik mezhebine bunun çok ötesinde bir güç sağlar ve yaklaşık yüzyıl içinde imparatorluğun içinde egemenlik iddiasında bulunan ayrı bir iktidar odağının oluşmasına ön ayak olur. Avrupa Orta Çağ'ını, Roma Kilisesi piskoposu olan Papa'nın dünyevi alana müdahalesi olarak gördüğümüz ölçüde, dördüncü yüzyıl Hıristiyan örgütlenmesinin de bir anlamda bu siyasal düzenin kurulmasını sağlayan bir yapı teşkil ettiğini söyleyebiliriz. Bu yapının da en önemli temsilcisi ve çağın dünyevi – ruhani iktidar çatışmalarını en iyi biçimde yansıtan kişinin Milano piskoposu Ambrosius olması şaşırtıcı değildir.

Dünyevi İktidar Karşısında Ambrosius

Literatür, Milanolu Ambrosius'u, Roma İmparatorluğu'ndaki 3 farklı hükümdar döneminde inceleme eğilimi gösterir. Bunlardan ilki Batı Roma'nın 375 – 383 yılları arasındaki imparatoru, Gratianus'tur⁹. Bu dönemde Ambrosius'un kendisini dünyevi iktidara kanıtlama dönemidir de aynı zamanda. Gotların istilasını ile birlikte Papa Damasus'un Ambrosius'a Kilise'nin siyasalarını gerçekleştirme görevini vermesiyle başlayan bu süreç, Gratianus'la tanışmasına ve kısa sürede onu etkisi altına almasına olanak sağlar. Gratianus'un isteği üzerine, zaman içerisinde beş cilde ulaşacak olan, inanç temelli *De fide* isimli eserini kaleme alır (Liebeschuetz, 2010: 11) ve üç ciltlik *De spiritu sancto* isimli eseri de Gratianus'a ithaf eder (McLynn, 1994: XV). 381 yılında ikametini Trier'den Milano'ya alan Hıristiyan imparator Gratianus'un, buna müteakip Ambrosius'un etkisine daha fazla maruz kaldığı düşünülebilir. İkincisi ise, Gratianus'un ölümünün ardından, on iki yaşında Roma'nın Batı topraklarının hükümdarı olan Valentinian II'dir (ve annesi Justina). Aynı dönemde General Magnus Maximus da kendisini imparator ilan eder. Ambrosius iki rakip imparator arasındaki rekabette kilit bir rol oynar ve Magnus Maximus'un genç Valentinian II'ye saldırmasını engellemek için girişimlerde bulunur. Valentinian II'nin dört yıl sonra tartışmalı bir şekilde ölümünün ardından¹⁰, bu kez Eugenius siyasal iktidar olma iddiasıyla Milano'ya yerleşir. İkinci kez meşru görmediği bir imparatorun hükmü altına giren Ambrosius, Milano'yu terk etmeyi seçer ve İmparator Theodosius'un (ö. 395) Eugenius'u mağlup edişine kadar sürgünde yaşar. Üç yıl süreyle Milano'da yaşayan imparator Theodosius da kısa süre içinde Ambrosius'un etki alanına katılır.

Ambrosius'un gerek Doğu gerekse Batı'daki imparatorlarla ilişkileri oldukça göz alıcıdır; mektuplarında da görüleceği üzere iyi bir hatiptir. Kendisini Kilise'ye adamadan önce, Roma'nın cumhuriyet dönemindeki en önemli ünvanlarından biri olan ama imparatorluk dönemi ile önemini kademeli olarak kaybeden konsüllük görevinde bulunur. Diploması yeteneği, hukuk eğitimi ve kendine güveni onu kriz anlarında rakiplerinin önüne çıkarır. Çağın geleneği gereği çoğu aristokrat gibi retorik eğitimi almıştır. Doğuştan Hıristiyan'dır ve erken dönem Hıristiyan etiğini ve *bükülmez iradesini* sergilemekten çekinmez. Vaazlarının ünü yerel sınırları aşar¹¹. Dünyevi iktidara karşı yürüttüğü zorlu mücadelelerinde doğrudan baskın bir rol

⁸ 380 yılındaki Selanik Fermanı ile Katolik Hıristiyanlık imparatorluğun resmi dini haline gelir ve dinin diğer mezhepleri çılgınlık olarak nitelendirilir. Bu mezhepler ilk elde ruhani ceza ile karşılaşacaklar ve ikincil olarak da ruhani olana uygun bir şekilde dünyevi iktidarın cezasıyla karşılaşacaklardır.

⁹ Bunun yanında, 378-379 arasında, Theodosius'un tahta çıkışına kadarlık 5 aylık sürede, Doğu Roma İmparatoru ünvanını da taşır.

¹⁰ Bu hadisenin bir intihar mı yoksa rakipleri tarafından işlenen bir cinayet mi olduğu konusundaki kesin bir yargı üzerinde buluşulmaz. bkz. (McLynn, 1994: 335-338)

¹¹ Hippo Piskoposu Augustinus da kendisini tekrar Tanrı ile barıştıran Ambrosius'un vaazlarının etkileyciliğini itiraf eder (2019: 155).

oyunar ama sert duruşuna rağmen vicdansız biri olarak görülmez (von Campenhausen, 1964: 88-91; Schaff, 2004: 15-19; Liebeschuetz, 2010: 3-27). Bürokratik bir aile geleneğinden gelen ve kendisi de bürokrat olarak yetişen Ambrosius, “konu bakımından kilise işlerinin yabancı olması karşın piskoposluğu kabul etmek zorunda kal(ır). Ama kafasının güçlü ve yetenekli çalışması, kısa zamanda kilise işlerini büyük başarıyla görmesini sağladı. Dünya nimet ve gösterişlerinden seve seve sıyrılarak, kilisenin yararına imparatorların duyuncunu (vicdanını) yönetmeye ve imparatorluğun yönetimini denetlemeye başladı” (Gibbon, 2019: 469). Milano piskoposu mektuplarında dünyevi iktidara yönelik taleplerini çekinmeden, doğrudan dile getirir. Siyasal düzlemde imparatorları yönlendirmede oldukça ustadır (Yalçınkaya, 2011: 217). İmparatorlara sunduğu taleplerinin yerine getirilmesi için yalnızca iyi Hıristiyan olma idealini bir araç olarak kullanmakla kalmaz, aynı zamanda dünyevi kaygıları veya tarihi savları da öne sürer. Dünyevi olanla kurduğu ilişki ilk elde bu iktidara itaat sözü ile başlar, fakat hemen ardından Hıristiyanlığın ona sunduğu ayrıcalığı hatırlatmaya girişir. Hıristiyan kurumsal yapılanmasına göre, bir piskopos havarilerin mirasçısıdır ve Ambrosius da imparatorlara, onun sahip olduğu kurtuluşun bilgisine muhtaç olduğunu sıklıkla hatırlatır. 379 yılında kendisine “Öyleyse acele et, Tanrı'nın kutsal Piskoposu; gel ve zaten samimi bir imanlı olan bana öğret” diye seslenen İmparator Gratianus'a cevaben yazdığı mektubun hemen başında ona “İmparatorların en Hıristiyan'ı, bundan daha gerçek ve övgü dolu seslenemem” (ep. I) diye hitap eder. On yedinci mektupta annesi bir Ariusçu, kendisi ise henüz çocuk yaşta olan imparator Valentianus II'ye de benzer şekilde “en kutlu ve Hıristiyan imparator” diye seslenir (ep. XVII). Üç imparatorun devrinde de yerine getirilmesini istediği talepleri doğrultusunda kaleme aldığı mektuplarında (resmi olarak üç imparatora da aynı biçimde hitap etmek durumundadır) Hıristiyanlık yine ön safhada yer alır: “En bağışlayıcı imparatorlar ve Hıristiyan prensler, en şanlı ve kutlu Gratianus, Valentinianus ve Theodosius'a”. Elli ikinci mektubunda, paganlara, gelirleriyle ilgili eski haklarının geri verilmesi gündemine dair itirazını, eğer imparator kendisine itaat edilmesini bekliyorsa *auctoritas*'ın Hıristiyanların tanrısında olduğunu unutmamasına dair bir uyarıda bulunur. Elbette piskopos için iktidarın ilkesinin Tanrı'da olması şaşırtıcı değildir. Her türlü meşruiyetin zemini Tanrı'dadır, fakat imparatorlara bunu hatırlatmak onun dünyevi – ruhani iktidar çatışmasında kurguladığı siyasal zemininin bir aracı haline gelir. Bu aslında yeni bir şey değildir, fakat Hıristiyan dininin ve temsilcilerinin iktidarın uygulanmasına (*potestas*) yönelik yoğun müdahalesinin öğretisel temelini oluşturması açısından, Ambrosius dikkate değer çalışmalarda bulunmuştur.

Burada Ambrosius'un mektuplarına dair teknik bir parantez açmak gerekir. Mektuplardan bugüne kalanların sayısı doksanın üzerindedir. Bu mektupların bir kısmı doğrudan imparatorlara yazılmışken, bir kısmı kardeşine, yine bir kısmı da kim olduğu saptanamayan ama muhtemelen kendisine teolojik konularda danışma niyetinde olan Hıristiyan takipçilerine yazdığı düşünülmektedir. Özellikle altmış üçüncü mektuba (ep. LXIII) kadar olan kısmında, imparatorlara yazdığı mektuplar ve içeriğindeki iktidar mücadelesi ön plana çıkar. Bu yazılarda Ambrosius, imparatorlarla doğrudan bir çatışmaya girmekten çoğunlukla kaçınır; fakat onlara sıklıkla dünyevi iktidarın kaynağının ruhani olduğunu hatırlatır.

Ambrosius'un ilk mücadelesi yukarıda değindiğimiz özsel teolojik çatışmayı sonuçlandırma gayesi barındırır. Ne var ki süreç, konuyu dünyevi iktidar mücadelesi alanına da taşır. Ariusçuluk tartışması, bu dönemde Hıristiyan teolojik gündeminin bir hayli meşgul olduğu bir tartışmadır. İlk olarak Poitiers Piskoposu Hilarius'un (ö. 367) başlattığı ama dünyevi bürokratların konuya dahil olmasıyla birlikte sonuçlandıramadığı bu çatışmayı, Ambrosius önce öğretisel bir savla çürütmeye çalışır, fakat hemen akabinde dünyevi iktidarın desteğine başvurur (van Campenhausen, 1964: 89). Ambrosius, yoğun bir mücadele yürüttüğü Ariusçuluğa karşı 381 yılında Aquileia şehrinde düzenlenecek bir rahipler konseyinin organizasyonunu üstlenir. Bu konseyin raporları bugün Ambrosius'un mektupları arasında

bulunur. Belgelerde Ambrosius'un diğer piskoposların sözcülüğüne giriştiğini, Arius aleyhine çoğunlukla kendisinin söz aldığını ve savunuları ne olursa olsun Ariusçuları mahkûm etmekte ne kadar kararlı olduğunu görebiliriz¹². Düzenlenen konsey, Ambrosius'un bilinçli bir oyunu olsa gerek (van Campenhausen, 1964: 103), ekümenik bir nitelik taşımaktan oldukça uzaktır. Konseyde yer alan iki Ariusçu rahip Palladius ve Secundianus, açık bir biçimde kendilerini temsil edecek yeterli sayıda ruhbanın bulunmadığını ve bu nedenle görüşleri tartışmak istemediklerini dile getirirler. Fakat metinde de görüleceği üzere, Ambrosius'un zorlamasıyla konsey bu iki ismi teolojik sapkınlığa [*heretic* 'liğe] mahkûm eder. Ne var ki, konsey kararının yürürlüğe konması için dünyevi yasal bir zemin gereklidir ve Ambrosius bu amaçla yine imparatorlara hitaben mektuplar kaleme alır. Sonunda on birinci mektupta “*saygıdeğer Prenslar; yasalarınız sayesinde Ariusçuların hainlikleri artık ne gizlenebilecek ne de yayılabilecektir*” diye yazar.¹³

Hıristiyan İmparator Gratianus'un, Roma'nın köklü kurumlarından olan *pontifex maximus* ünvanından çekilmesi din – devlet ilişkileri bağlamında Roma İmparatorluğu'nda ayrı bir dönüm noktası teşkil eder. Bu kurum, Roma siyasal iktidarına doğuştan gelen bir ünvanıdır (Liebeschuetz, 2010: 13). Teorik olarak pagan kültüründe dini liderliği işaret ediyor olmasına rağmen, imparatorluk döneminde siyasallaşmış ve dünyevi iktidarın tekeline girmiş bir kurumdur. Buna göre imparatorun dünyevi görevlerinin yanında pagan dinine yönelik ruhani bir liderlik görevi de mevcuttur. Gratianus'un Katoliklerin lehine bu ünvanı ilga etmesi, Roma'nın eski dinle olan bağlantısını ortadan kaldıran sembolik bir önem taşır ve Gratianus'un dünyevi siyasetinde belirgin de bir dönüşü temsil eder (Cameron, 1968: 96 – 102). Senato derhal bu karara karşı gelir ve genel kamuoyu, hiçbir kanıt olmamasına rağmen, Ambrosius'u suçlar (Liebeschuetz, 2010: 13-14). Bunun bir diğer nedeniyse, kurumun ilgasının, pagan senatörleri olduğu kadar Ariusçuları da zor duruma düşürmesidir. Son olarak bu süreç aynı zamanda imparatorun 382 yılındaki Zafer Anıtı'nın kaldırılmasına ilişkin kararıyla da ilişkilidir. Paganların çoğunlukta olduğu senato (von Campenhausen, 1964: 105), imparatorun kararını gözden geçirmesine yönelik bir tavsiyede bulunduğu, karşı savunmayı yine Ambrosius yapar ve sürecin sonunda paganların istekleri reddedilir.

Gratianus döneminde dünyevi iktidar ile ilişkilerini *auctoritas*'a referansla ruhani olanın üstünlüğü üzerinden kuran Ambrosius'un, Valentinian II döneminde, bizzat dünyevi iktidar tarafından çağrılması üzerine yoğun bir biçimde siyasal iktidarın alanına müdahil olmasına tanık oluruz. Mektuplara yansıyan bu yeni ilişki biçimi, iktidarın ilkesini temsiliyetten çıkıp, iktidarın uygulanması alanında söz söyleme iddiasının sınırlarını zorlar. Valentinian II, henüz on iki yaşında tahtın miras kaldığı, genç yaşı nedeniyle meşruiyeti sorgulanan bir liderdir. Bu nedenle, saltanatı süresince bir Ariusçu olan annesi İmparator Justina (Gibbon, 2019:385),

¹² Bu belge, literatürde Ambrosius'un mektupları arasında tarihsel olarak 381 yılında yazılmış olan sekizinci mektup ile on ikinci mektuplarla arasında verilir. Metnin Latincesine, Katolik klasik metinlerini internet ortamında yayınlayan catholiclibrary.org adresinden ulaşılabilir.

¹³ Sözü geçen konsey, Konstantinopolis'te düzenlenen, bugün Birinci Konstantinopolis Konseyi ismiyle andığımız toplantıyla paralel bir süreç içinde işler. Bu konseyde, daha önce Nicea (İznik) Konseyi'nde alınan kararlar Ariusçular aleyhine yasal bir sonuca vardırırlar. “*Konstantinopolis Konseyi'nin kararları 31 Temmuz 381 tarihli imparatorluk yasasıyla yasal zemin kazanır. Aquileia Konseyi 3 Eylül 381'de toplanır. Ne kadar süreyle oturum halinde kaldığını bilmiyoruz. Kararlar alındıktan sonra piskoposlar ya da büyük olasılıkla piskoposlar adına yazan Ambrosius, imparatorlara bir dizi mektup yazarak konsey kararlarının uygulanmasını talep eder. 'Epistulae extra collectionem', Konsey adına yazılmış ve imparatorlardan Konsey kararlarını uygulamalarını isteyen beş mektup içerir. Bunlardan ikisi, Ep. ex. 4 (Maur. 10) ve Ep. ex. 5 (Maur. 11) Gratianus tarafından harekete geçilmesi çağrısında bulunur. Ancak Epp. ex. 6 (Maur. 12), 8 (Maur. 14) ve 9 (Maur. 13) Theodosius'un harekete geçmesini ister ve dahası, Konstantinopolis Konseyi'nde zaten güçlükte çözülmüş olan sorunları yeniden açar. Bu mektuplar konsey piskoposları adına yazılmış olsa da, hem Ambrosius'un mektupları arasında geçmesinden, hem de araştırmacıların Ambrosius'un siyasi üslubunu tanımlarından dolayı, kaleme alan kişinin Ambrosius olduğu varsayılır.*” (Liebeschuetz, 2010: 221).

siyasal iktidarın asıl odağına yerleşir. Ayrıca imparatorluk için mevcut siyasal alanda rakipleri de vardır. Britanya Kumandanı Magnus Maximus'un anakaraya geçip imparatorluğunu ilan etmesinden kısa bir süre sonra, 383 yılında imparator Gratianus'un da öl(dürül)mesiyle Magnus Maximus ve Valentinian II arasında iktidar savaşı patlak verir. Taht meşruluğu, Gratianus'un üvey kardeşi olmasıyla¹⁴ kabul gören genç hükümdar Valentinian II (ve Justina), henüz bir savaşa hazır değildir ve Magnus Maximus'un tüm İtalya'yı işgal etmesinden çekinirler. Bu doğrultuda Magnus Maximus'u ikna etmesi için Ambrosius'u görevlendirirler. Ambrosius görevinde başarılı olur ve Valentinian II'ye kendi iktidarını sağlamlaştırmak için zaman kazandırır (Gibbon, 2019: 385). Ambrosius, bizzat imparatorluk makamınca taht kavgası gibi salt dünyevi bir ihtiyaç doğrultusunda görevlendirilmiş ve Ambrosius da bu çekişmeye müdahil olmaktan çekinmemiştir; dahası hizmet ettiği imparatoriçe bir Ariuşçudur. Benzer görevi birkaç yıl sonra tekrar üstlenir. Bu sefer, elçilik görevinin sonucunu bildirmek üzere Valentinian II'ye yazılan mektupta Magnus Maximus'a “*şimdi seninle eşitim, Valentinianus'a bahşettiği imparatorlukta onu koruyan yüce Tanrı'nın lütfuyla*” (ep. XXX) der ve onu zalim ve gaspçı olmakla suçlar¹⁵. Açıktır ki piskopos Ambrosius için tahtın meşruiyeti imparatorun Tanrı'ya yakınlığından veya imparatorun iktidarının kaynağını nerede gördüğünden bağımsız bir şekilde, geleneklerde olduğu gibi soya dayalıdır. Nitekim Magnus Maximus sektler arasında Ariuşçuluktan ziyade, Katolik inancının yanında saf tutar (Hornblower & Spawforth, 1999: 913); İmparator Valentinianus'a karşı Ambrosius'un savlarını destekler.

Yine bu dönemde, daha önce, Gratianus tarafından kaldırılan Zafer Anıtı, Valentinianus II'nin hükümdarlığı sırasında 384 yılında restore edilmesi talebiyle tekrar gündeme gelir. Piskopos benzer bir duruşu Zafer Anıtı tartışmalarında da sergiler. İmparatora gönderdiği mektuplarda, her zamanki iktidarın ilkesine yönelik üslubunu koruyan piskopos, Hristiyan savlarına ve İncil'den alıntılamalara yer yer başvursa dahi, savunusunu çoğunlukla Symmachus'un dünyevi zemininden kurar. Sözelimi, on yedinci mektupta, imparator Valentinianus II'a kardeşi Theodosius'a danışmasını öğütleyip, bu meselenin dini boyutta değerlendirmesi gerektiğini öne sürer fakat Symmachus'un yaptığı etkili savunmanın ertesinde, yani on sekizinci mektupta görüleceği üzere, anıtı teolojik bir sembolden ziyade hem bulunduğu yer hem de tarihi bakımından, dünyevi güç mücadelesi bağlamında ele alır. Savunmasını da “*Beni taciz edenlere sanki hiç taciz edilmemişim gibi yanıt verdim: Çünkü amacım onların batıl inançlarını ortaya çıkarmak değil, Anıtlarını çürütmektir.*” (Ep. XVIII) diyerek bitirir.

Valentinian II döneminin son örneği olarak 386 yılındaki bazilika hadisesini gösterebiliriz. Valentinianus, Ambrosius'a Portian Bazilikası'nı Ariuşçulara bırakmasını emreder. Ambrosius'un itirazı adeta Orta Çağ'ın Papa – Kral çatışmasının bir özeti gibidir: “*Hiçbir yasaya göre özel bir kişinin evi alınmaz, dahası Tanrı'nın evini alabileceğinizi mi düşünüyorsunuz? (...) Tanrı'nın kiler tanrıya, Sezar'ın kiler Sezar'a. Saray İmparator'un evidir, Kilise ise piskoposun. Kutsal binalar üzerinde değil, kamu binaları üzerinde yargı yetkisi size verilmiştir*” (Ep. XX). Piskopos, dünyevi iktidarın kilisenin üstünde değil, içinde olduğu savında kararlı davranır (von Campenhausen, 1964: 114). Direnen piskopos, süreç içinde rahipleri ve halkın içindeki kendi destekçilerini bazilikaya toplar. İlahiler ve vaazlarla ilham verdiği halka altın sikkeler de dağıtır ve kısa bir süre içinde tüm halk Ambrosius destekçisi olur

¹⁴ İmparatoriçe Justina ile Kilise arasındaki gerilimin bir diğer nedeni de, Valentinianus I'in, Gratianus'un annesinden boşanıp Justina ile evlenme kararına Kilise'nin gösterdiği tepkidir. Valentinianus Kilise kararını dikkate almayıp Roma yasalarını temel alarak bu evliliği gerçekleştirmiştir. Bkz. (Gibbon, 2019: 374).

¹⁵ Ambrosius hitabette oldukça cesur biridir fakat diğer yandan gerektiğinde diplomatik davranmayı da ihmal etmez. Mektubunda Valentinianus'a aktardığı konuşmaların gerçekleştiği toplantıya dair bir rapor bugüne erişmemiştir. Fakat ifadelerin tamamen yanıltıcı olduğunu düşünmemizi sağlayacak bir neden de bulunmamaktadır. Bu konuyla ilgili bir tartışmaya dair bkz. (Liebeschuetz, 2010: 350-351).

(Gibbon, 2019: 470-472). Ambrosius, daha sonra kardeşine yazdığı mektupta kitleler için şu ifadeleri kullanır:

“Herkes ne tür destekçiler istediğimi iyi bilsin, öyle destekçiler ki, saldırgan değil koruyucu olmaya alışkındırlar. İşte onlar, ey kutsal insanlar, sizin için elde ettiğim, herkese yarar sağlayan ve hiç kimseye zarar vermeyen kişilerdir. Arzuladığım savunucular bunlardır; bunlar benim askerlerimdir, dünyanın değil, Mesih'in askerleri. Bunlar yüzünden kötülenmekten korkmuyorum; himayeleri güçleri oranında güvenlidir. Hayır, onları bana kin besleyenler için korumalarını istiyorum. Gelsinler de muhafızlarımızı görsünler: Bunlar gibi silahlarla çevrili olduğumu inkâr etmiyorum; Bazıları cenk arabaları ve bazıları atları, fakat biz, Allahımız Rabbin ismini anarız.”¹⁶ (ep. XXII).

Bu hadise, kilise ile siyasi iktidarın sıcak çatışmanın eşliğinden dönmesi açısından önem teşkil eder. Sonunda imparatorluk askerleri geri çekilir ve hatta bir kısmı inançlıların safına katılır. von Campenhausen da süreci Ambrosius'un taktiksel dehasının zaferi olarak yorumlar (1964: 114-116). Dünyevi kaygıları, Hıristiyan etiği ve inadıyla birleştiren Ambrosius, saraydaki mahkemeye çıkmak için bulunduğu yeri terk etmeyi reddeder ve halka verdiği vaazında bir saray görevlisi olmadığını, sarayın sırlarını önemsemediğini dile getirir. Bu tartışma imparatorun kendi kontlarına *“Ambrose size emretseydi beni zincire vururdunuz”* (Ep. XX) sözüyle tarihe geçer.

Son olarak, piskoposun mektuplarına da yansıyan, İmparator Theodosius ile yaşadığı gerilimlere değinmek gerekir. İlk hadise 388 veya 389 yılında Callinicum'da Hıristiyan bir kesimin bir Yahudi sinagogunu ateşe vermesiyle patlak verir. İmparator Theodosius yerel yöneticiye, ilgili piskoposun sinagogun yeniden yapımını karşılmasını ve suçlu keşişlerin cezalandırılmasını buyurur (Liebeschuetz, 2010: 95; von Campenhausen, 1964: 118). Ambrosius'un itirazı, bu kararın Yahudilere haketmedikleri bir zafer kazandırdığı yönündeydi. *“Hangisi daha önemli, kanun ve düzen fikri mi yoksa din davası mı? Ceza yasası, iman buyruğuna göre ikinci sırada yer almalıdır”* (ep. XL). Ardından da imparatorun emrini geri alıncaya kadar ayın yapmayacağını duyurur ve Theodosius da misilleme olarak piskoposun bundan sonra imparatorluk konseyinde alınan kararların kendisine duyurulmaması yönünde karar alır (von Campenhausen, 1964: 118)¹⁷. Ambrosius bu karara ancak (bir veya iki yıl sonra) meşhur elli birinci mektubunda yanıt verir: *“Böylece insanların ortak ayrıcalıklarından mahrum bırakıldım, oysa Rab İsa, 'Açıklanmayacak hiçbir şey gizli değildir' der.”* (ep. XI). Bu mektup, bugün Selanik Katliamı ismiyle anılan hadise çerçevesinde dünyevi iktidarın Kilise'nin hükmüne boyun eğmesini göstermesi açısından oldukça büyük önem arz eder. Sözü geçen olay, Selanik'teki garnizon komutanının halk tarafından linç edilmesinin ardından, imparatorluk emriyle, 7000 ila 15000 arasında Hıristiyan'a yöneltilen intikamı konu edinir (Gibbon, 2019: 484)¹⁸. Ambrosius'un mektubundan, hadisenin gerçekleşmesi ve imparatorluk emri arasında belli bir sürenin geçtiğini anlaşılmaktadır. Zira literatürde de Theodosius'un bu emri çok kolay vermediği ve verdikten sonra dahi pişmanlık yaşadığı konusunda bir fikir birliği

¹⁶ Ambrosius son cümlesi ile Mezmurlar 20:7'yi dile getirir.

¹⁷ Bu hadiseye dair daha detaylı bilgi için bkz. (Öz Nalezzen, 2024).

¹⁸ Selanik Katliamı'yla ilgili McLynn'in (1994) uyarısını akılda tutmakta fayda var: *“Bu konudaki tek açıklama, olayı son derece kişiselleştirilmiş bir çerçeve içinde sunan kilise kaynaklarında (ya da bunlardan türetilen eserlerde) yer almaktadır. Bazı versiyonlarda şeytanlar, bazılarında ise kötü danışmanlar tarafından körüklenen bir öfke nöbeti, imparatoru katliam emri vermeye kıskırtmıştır (...)*” (315). *“Açıkça görüldüğü üzere, imparatorun adaletinin uygulanmasında bir şeyler fena halde ters gitmişti. Suçun ciddiyetine rağmen, Theodosius kamu disiplini haklı çıkardığı için herhangi bir alkış alamadı. Ne olmuştu? İmparatorun basitçe yanlış hesap yapmış olması, öfkeli tepkiyi tahmin etmeden soğukkanlılıkla katliam emrini vermiş olması mümkün değildir. Panegyristler; halkı kasıtlı girişimlere uygun tepki vermeye şartlandırmak için mevcuttu. Kaynaklar bunun yerine, katliamdan önce gerekli müzakerelerin yapılmadığını vurgulamakta ve Theodosius'un bu aşırı zalim cezayı öfke anında verdiğini göstermektedir.”* (318). Takip eden süreçte Theodosius'un pişmanlığı, ağır suçlara verilecek cezalara dair otuz günlük bekleme süresini yasalaştıran bir buyrukta somutlaşır (McLynn, 1994: 322-323).

var gibidir (Campenhausen, 1964: 118; McLynn, 1994: 315; Gibbon, 2019: 483-484). Piskopos mektubuna “(...) *Ambrose ile olan dostluğunuz, eyleminizi mazur göstermek şöyle dursun, Tanrı'yla barışmanızın gerekliliğini ilan edecek biri bulunmasaydı, başıma daha ağır bir nefret yükü bile getirebilirdi.*” diye devam eder ve onu günah çıkarmaya ve tövbe etmeye çağırır. Ayrıca mektupta “*eğer hazır bulunmayı amaçlıyorsanız, Kurban sunmaya cesaret edemem. Tek bir masumun kanı döküldüğünde yapılamayan şey, birçok kişinin öldürüldüğü yerde yapılabilir mi? Sanmıyorum.*” (Ep. LI) şeklinde bir ifadeye yer verir. Bu ifade birçokları tarafından Theodosius'un aforoz ilan edilmesi şeklinde yorumlanırken, McLynn bunun yanlış anlaşıldığını ve asıl tehdidin, imparatoru efsarıstiya ayininden de menetmesi olduğunu belirtir (1994: 326). Takip eden süreçte İmparator tüm suçlamaları kabul ederek, kilisenin uygun gördüğü bir biçimde kefareti öder¹⁹. İmparatorun bu kabulünün nedeni, ruhani bir arınmadan ziyade dünyevi bir meşruiyet kaygısı içerir. Yaşanan süreçte, sadece Kilise'den değil, aynı zamanda toplumun seçkin tabakasından ve halk tarafından yoğun tepkilere maruz kalmış bulunan Theodosius, yıllar içerisinde sağladığı meşruiyeti kısa bir süre içinde kaybetmenin eşiğine gelmiştir. Bu doğrultuda, kendi üzerine düşeni, oldukça dikkatli bir tertipleme sonucunda yerine getirmiştir ve Hıristiyanlar tarafından affedilmiştir (McLynn, 1994: 326-328).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Siyasal düşünce tarihini kesintiler üzerinde okuma geleneği, bir sınırın iki yanında kalan olgulara dair ihmal de beraberinde getirir. Akademik literatür Orta Çağ diye bir kavramlaştırma yolunu belirleyip belirli tarihlerle bu dönemi sıkıştırma yoluna gittiğinde, düşün dünyasının istisnai bir alanı kendisini sınırın dışında bulmaktan kaçamaz. Böyle bir düşünür olan Ambrosius, ne tam bir patristik felsefe düşünürü ne bir Orta Çağ ideoloğu ne de bir skolastiktir; ama hepsinden biraz içerir. Diğer yandan, erken döneminde Ariusçuluk karşıtlığı üzerinden bir ruhani düşün tartışması ile çerçevelenen düşüncesi, zamanla teolojinin sınırlarını aşarak dünyevi alana da müdahil olmaya, hatta onu şekillendirmeye ve denetlemeye varır. Yukarıda tarihsel örnekler eşliğinde incelediğimiz şekilde heretikliğin dünyevi yaptırım alanına sokulmasının veya İmparator'un meşruiyetinin Hıristiyan ritüeliyle sağlamanın açık anlamı, Roma İmparatorluk *potestas*'ının Hıristiyan *auctoritas*'ına bağlanmasını gerekli kılar. Bu doğrultuda yeni olmayan ama Ambrosius'un tepe noktasına çıkardığı düşünce sisteminin Orta Çağ'ı kötülüğüyle iyiliğiyle etkilediği yadsınamaz. Russell, “*Felsefi düşünceye Sanctus Ambrosius, Carolus Magnus (Charlemagne) ve Hildebrand kadar etki etmiş kişilerin sayısı azdır*” der (2017: 38). Gerçekten de yaşadığı dönemde salt teolojik düşünceye, müzikten sosyolojiye, hem de Kilise'nin dünyevi iktidar alanına yayılımına dair çabalarıyla, sonraki dönemin izleri Ambrosius'un referansında büyür.

KAYNAKÇA

- Akal, C. B. (2012). *İktidarın Üç Yüzü*. Ankara: Dost.
- Augustinus, A. (1999). *İtiraflar*. İstanbul: Kaknüs.
- Cameron, A. (1968). Gratian's Repudiation of the Pontifical Robe. *The Journal of Roman Studies* 58 (1-2): 96 – 102.
- Cotrell, A. (1993). Auctoritas and Potestas: A Reevaluation of the Correspondence of Gelasius I on Papal-Imperial Relations. *Medieval Studies*, 55(1), 95 – 109.

¹⁹ McLynn (1994: 327), kefareti edimi sırasında literatüre konu olmayan, piskopos Ambrosius'un İmparator'u azarlama ritüelinin de gerçekleşmiş olma ihtimalini vurgular.

- Freeman, C. (2010). *Mısır, Yunan ve Roma: Antik Akdeniz Uygarlıkları*. Ankara: Dost.
- Gibbon, E. (1987). *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi Cilt 2*. İstanbul: Bilim/Felsefe/Sanat Yayınları.
- Gibbon, E. (2019). *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi (1. Cilt)*. İstanbul: İndie.
- Hornblower S., & Spawforth A. (1999). *The Oxford Classical Dictionary*. New York: Oxford University.
- Liebeschuetz, J.H.W.G. (2010). *Ambrose of Milan: Political Letters and Speeches*. Liverpool: Liverpool University.
- McLynn, N.B. (1994). *Ambrose of Milan: Church and Court in a Christian Capital*. London: University of California.
- Öz Nalazen, N. (2024). Büyük Theodosius'a karşı Ambrosius: Callinicum Olayı ve Sonuçları. *Tarihin Peşinde* (31), 52-69.
- Rowe, G. (2013). Reconsidering the Auctoritas of Augustus. *Journal of Roman Studies* (103), 1-15.
- Russell, B. (2017). *Batı Felsefesi Tarihi: 2.Cilt Katolik Felsefesi*. İstanbul: Alfa.
- Schaff, P. (2004). *Ambrose: Selected Works and Letters*. Christian Classics Ethereal Library [Public Domain Version]. https://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/1819-1893,_Schaff,_Philip,_3_Vol_10_Ambrose,_EN.pdf.
- The Catholic Library Project. <https://catholiclibrary.org/library/browse/>
- Tunçay, M. (ed.). (2021). *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi: Seçilmiş Yazılar: Eski ve Orta Çağlar*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Von Campenhausen, H. (1964). *Men Who Shaped the Western Church*. New York: Harper & Row.
- Yalçinkaya, A. (2011). İlahi Siyaset. Mehmet Ali Ağaoğulları (Ed.). *Batı'da Siyasal Düşünceler: Sokrates'ten Jakobenlere içinde*. (s. 197 – 228). İstanbul: İletişim.